

УДК 739.2(477-25)"18–19"

*Сапфірова Наталія Миколаївна,
член Міжнародного Меморіального фонду
Карла Фаберже*

СТИЛІСТИКА СРІБНОГО ПОСУДУ, ВИРОБЛЕНОГО НА ФАБРИЦІ ХУДОЖНЬО-ЮВЕЛІРНИХ ВИРОБІВ Й. МАРШАКА

Мета роботи. Дослідження пов'язане із визначенням стилістики та художнього ривня срібного посуду, виготовленого ювелірною фірмою Й. Маршака за весь період її існування (1878–1918). Коло дослідження охоплює вироби інших ювелірних фірм Російської імперії та Європи зазначеного періоду, які було реалізовано через фірму Й. Маршака. Роботу було проведено на базі предметів музейних, приватних колекцій, видань початку ХХ ст. та виробів, наявних на сучасному антикварному ринку. Досягнення головної мети потребує вирішення певних завдань. Серед них найважливішими можна зазначити: вивчення асортименту срібного посуду, виготовленого на Фабриці; виявлення декоративних елементів художніх та історичних стилів в оздобленні срібного посуду, а також тенденцій стилізаційного на Фабриці Й. Маршака. **Методологія** дослідження полягає у застосуванні загальнонаукових та спеціальних мистецтвознавчих методів. Сукупність цих методів – історико-порівняльного, формально-стилістичного, формального іконографічного, порівняльно-стилістичного та художньо-стилістичного аналізу – дозволила визначити з урахуванням історичних та художніх стилів схожість та відмінність стилістики предметів срібного посуду Фабрики Й. Маршака та виробів ювелірних фірм Російської імперії та Європи. **Наукова новизна** полягає у науковому дослідженні предметів срібного посуду фірми Й. Маршака та ювелірних фірм, з якими співпрацював Й. Маршак. Наведено детальний перелік асортиментної групи столового посуду, проаналізовано художні та стилістичні особливості продукції фірм. Зокрема, визначено історичні стилі, в яких виконувалася продукція, а також сукупність ознак, характерних для «стилю Маршака». **Висновки.** В результаті дослідження асортименту срібного посуду, виготовленого на фабриці Й. Маршака у період останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст., ми дійшли висновків, що виробництво та збут срібного посуду займали чималу частину від загального обсягу продукції Фабрики Й. Маршака. Двосторонні відносини у частині реалізації продукції власного виробництва та ювелірних виробів інших ювелірних фірм забезпечували попит споживачів. Декоративне оздоблення виробів фабрики Й. Маршака тяжіє до історичних стилів рококо, класицизму, ампіру, модерну. Стилiстика срібного столового посуду показує зв'язок із архітектурою. Елементи декору ювелірних виробів із срібла запозичені у декоративних архітектурних елементів. Наслідком цього було гармонійне поєднання екстер'єру та інтер'єру будівлі.

Ключові слова: Йосип Абрамович Маршак, срібний посуд, виробництво, торгівля, остання чверть ХІХ – початок ХХ століття.

Сапфірова Наталія Николаевна, член Международного Мемориального фонда Карла Фаберже

Стилiстика серебряной посуды, выполненной на Фабрике художественно-ювелирных изделий И. Маршака

Цель работы. Исследование связано с определением стилистики и уровня художественного исполнения изделий, выполненных ювелирной фирмой И. Маршака на протяжении всего периода ее существования (1878–1918). Круг исследования охватывает, в том числе, и изделия других ювелирных фирм Российской империи и Европы обозначенного периода, ко-

торые были реализованы через фирму И. Маршака. Работа была проведена на базе предметов из музейных, частных коллекций, изданий начала XX в. и изделий, наличествующих на современном антикварном рынке. Достижение основной цели требует решения определенных задач. Среди них наиболее важными стоит отметить: изучение ассортимента серебряной посуды, изготовленной на Фабрике И. Маршака; определение декоративных элементов художественных и исторических стилей в декорировании серебряной посуды, а также тенденций стилеобразования на Фабрике. **Методология** исследования основана на применении общенаучных и специальных искусствоведческих методов. Совокупность этих методов – сравнительно-исторического, формально-стилистического, формального иконографического, сравнительно-стилистического и художественно-стилистического анализа – позволила определить схожесть и различия стилистики предметов серебряной посуды Фабрики И. Маршака и изделий ювелирных фирм Российской империи и Европы. **Научная новизна** состоит в научном исследовании предметов серебряной посуды ювелирной фирмы И. Маршака и других ювелирных фирм последней четверти XIX – начала XX вв., имеющих с фирмой Маршака торговые отношения. Приведен детальный перечень ассортиментной группы столовой посуды, дан анализ художественным и стилистическим особенностям ювелирной продукции очерченного круга ювелирных предприятий и мастерских. В частности, определены исторические стили, в которых исполнялась продукция, а также совокупность признаков, характерных для «стиля Маршака». **Выводы.** Результаты исследования ассортимента серебряной посуды свидетельствуют о том, что ее производство и сбыт занимали немалую долю от общего объема продукции Фабрики И. Маршака. Двусторонние отношения в части реализации продукции собственного производства и ювелирных изделий других ювелирных фирм обеспечивали спрос потребителей. Декоративное украшение изделий фабрики И. Маршака тяготеет к историческим стилям – рококо, классицизма, ампира, модерна. Стилистика серебряной посуды показывает связь с архитектурой. Элементы декора ювелирных произведений заимствованы у декоративных архитектурных элементов. Следствием этого было гармоничное сочетание экстерьера и интерьера здания.

Ключевые слова: Иосиф Абрамович Маршак, серебряная посуда, производство, торговля, последняя четверть XIX – начало XX века.

Sapfirova Natalia, Member of Fabergè Memorial Fund

The style of the silverware, produced by the jewelry company of J. Marshak

Purpose of Research. The research is related to the definition of style and level of artistic performance products made by jeweler J. Marshak during the whole period of its existence (1878–1918). The field of the research is also covers the including products of other jewelry companies in Europe and the Russian Empire of the indicated period, which have been realized through the J. Marshak's company. This work is written, based on the items from the museum and the private collections, publications of the early twentieth century and existing products in today's antique market. To achieve the main purpose of the article we should do the following tasks. Among them the most important tasks are to study the assortment silverware, manufactured at J.Marshak's factory and to definite the ornamental elements of artistic and historical styles in decorating silverware and trends in the style formation of the factory. **Methodology.** The research methodology is based on the application of scientific and special methods of art criticism. The combination of such methods as comparative, historical, formal stylistic, formal iconographic, comparative stylistic, and art-stylistic analysis allow us to define similarities and differences of the style of J. Marshak's factory silverware items and products of jewelry firms, located in the Russian Empire and Europe. **Scientific Novelty.** The scientific novelty is consisted in scientific research of silverware objects, produced by J. Marshak's jewelry company and other jewelry firms, having a commercial relations with Marshak's firm from the last quarter of XIX to the beginning of XX centuries. There are the specified detailed list of product line of tableware, an analysis of artistic and stylistic features of jewelry products in outlined circle jewelry businesses and workshops. In particular, the author tries to define historical styles of the products as well as a set of features of «Marshak's style». **Conclu-**

sions. The studying of the range of silverware suggests that production and sale of silverware took a large proportion of the total volume of production J. Marshak's factory. The bilateral relations in realization of the own production and jewelry other jewelry firms ensured the demands of the consumers. The decorative ornament of J. Marshak's factory products tends to such historical styles as Rococo, Classicism, Empire, Art Nouveau. The style of silverware shows a link with architecture. The decor elements of jewelry pieces are adopted from decorative architectural elements. The result of it is a harmonious combination of the exterior and interior of the building.

Key words: *Joseph Abramovich Marshak, silver dinnerware, manufacturing, trade, the last quarter of the XIX – the beginning XX century.*

Актуальність теми дослідження. Ювелірне мистецтво Києва на зламі XIX і XX століть характеризується значною кількістю майстерень, окремих майстрів-ювелірів. На тлі великих обсягів виробництва ювелірного асортименту тієї доби вирізняється діяльність Фабрики художньо-ювелірних виробів Йосипа Абрамовича Маршака (1854–1918). Фабрика Й. Маршака, яку було засновано у 1878 році, займала визначне місце серед ювелірних підприємств Російської імперії останньої чверті XIX – початку XX ст. [6; 7, 170, 184, 185; 12; 13, 121].

Серед продукції ювелірних фірм того часу чималу долю складало виробництво срібного посуду. Це було обумовлено вимогами тогочасної культури, укладу життя, а також технологічними можливостями ювелірного виробництва. Наявні дані у сукупності із аналітичною складовою дослідження допоможуть виокремити художньо-естетичний напрям ювелірного мистецтва кінця XIX – початку XX століття, зокрема, у асортиментній групі срібного посуду. Це питання актуалізується необхідністю більш глибокого розуміння витоків і тенденцій розвитку ювелірного мистецтва Києва кінця XIX – початку XX століття.

Аналіз досліджень і публікацій. Вивченням біографії і творчого шляху київського ювеліра займався ряд дослідників, як вітчизняних, так і зарубіжних. Відповідно до теми статті, слід відзначити деякі публікації, які надають нам певне уявлення про предмети асортиментної групи срібного посуду.

1993 року було опубліковано статтю Ж. Г. Арустамян, яка була присвячена творчості Й. Маршака. Стаття написана на основі архівних даних і містить, у тому числі, мистецтвознавчий опис деяких предметів із колекції Національного історичного музею України та Музею історичних коштовностей України. Серед них і предмети срібного посуду вище згаданої фірми – срібні підстаканник, цукерниця, кавник. [1].

Дані щодо срібного посуду, а саме 23 виделок та 23 ложок фірми Й. Маршака із колекції Вінницького обласного краєзнавчого музею, увійшли до статті Л. Д. Ерліх (2005). У статті докладно описано предмети із зазначенням параметрів, які використовуються для атрибуції ювелірних виробів [3].

Вважаючи, що тема асортименту ювелірної продукції, в тому числі срібного посуду, потребує більш глибокого вивчення задля розуміння художніх та естетичних уподобань київського суспільства наприкінці XIX – початку XX ст. Необхідно звернутися безпосередньо до джерел, що містять достатньо інформації про асортимент срібного посуду фірми Й. Маршака.

Мета дослідження полягає у визначенні стилістики та художнього рівня срібного посуду, як виготовленого, так і реалізованого фірмою Й. Маршака за весь період її існування (1878–1918).

Досягнення головної мети потребує вирішення наступних завдань:

- дослідити асортимент срібного посуду, виготовленого на Фабриці;
- визначити виробники срібного посуду інших ювелірних фірм, які були реалізовані через фірму Й. Маршака;
- виявити декоративні елементи художніх та історичних стилів в оздобленні срібного посуду;
- знайти загальні ознаки та відмінності між продукцією, виробленою на Фабриці, та виробами інших ювелірних фірм, реалізованих фірмою Й. Маршака;
- виявити тенденції та причини стилютворення на Фабриці Й. Маршака.

Виклад основного матеріалу. Основними джерелами інформації щодо асортименту срібного посуду виробництва Фабрики Й. Маршака на початку ХХ ст. є Прейскурант Фабрики художньо-ювелірних виробів Йосипа Маршака, виданий 1905 року (далі – Прейскурант 1905 року) [8] та Художньо-ілюстративний альбом Всеросійської виставки у м. Києї 1913 року (далі – Альбом 1913 року) [9]. Окреслене коло питань висвітлюють наукові, науково-ілюстративні та науково-художні видання. Додатковий матеріал нам надають закордонні й вітчизні музеї, сучасні закордонний та вітчизняний антикварні ринки, мережа якого складається із власне антикварних ринків, магазинів, салонів, а також складових інтернет-простору – сайтів магазинів і салонів, інтернет-аукціонів.

Предмети із музейних колекцій і наявність предметів срібного посуду на антикварних ринках дозволяє доповнити загальні відомості про асортимент і встановити період виготовлення та стильові ознаки виробів, які не увійшли до ілюстративного ряду Прейскуранту 1905 року та Альбому 1913 року. Ілюстрації із видань, в яких представлені виробники Фабрики Й. Маршака, відіграють дуже важливу роль у встановленні автентичності речей та доповнюють їх історію посиленням на першоджерело [5, 24].

Варто звернути увагу на те, що Фабрикою у достатній кількості вироблялися із срібла туалетні, письмові прибори й інші предмети ужиткового побутового характеру, які би могли суттєво розкрити тему стилютворення на підприємстві Й. Маршака. Але вони не є темою даного дослідження.

З метою подальшого аналізу предметів і вирішення окресленого кола завдань наведемо докладний перелік асортименту срібного столового посуду із Прейскуранту Фабрики Й. Маршака. Для аналітичного огляду умовно посуд можна поділити на дві групи – срібні столові прибори для сервірування, які згруповані в окремі розділи Прейскуранту 1905 року й інші виробники, об'єднані за призначенням або за стилістикою виконання.

Перелік одиниць столового срібла об'єднаний за назвами історичних стилів виконання. Серед продукції підприємства фігурують виробники, виготовлені у

стилях рококо, ампіру, модерну та інших [8, 39, 40]. Інші предмети срібного посуду в описі, наведеному у Прейскуранті 1905 року, містять назви, які суттєво допомагають при стилістичному аналізі. Кошторис столового срібла наведений у рублях за дюжину. Аби врахувати вартість одиниці столового срібла, треба загальну суму розділити на дванадцять. Також фірмою Й. Маршака було запропоновано набори столового срібла на дванадцять, вісімнадцять та двадцять чотири персони у ящиках і без них, поштучно та на замовлення. Зокрема, на замовлення столове срібло виготовляли будь-якої ваги. Вага дюжини столового срібла знаходилася у межах від 1 $\frac{2}{4}$ до 2 $\frac{3}{4}$ фунта. Середня вага набору – 2 $\frac{1}{2}$ фунта [8, 39].

При цьому, ящик для посуду, представлений на обкладинці Прейскуранту 1905 року, виконаний із дуба. В залежності від замовлення клієнта міг бути всередині оббитий замшею, шовком або оксамитом. Вартість футляра складала від 30 до 50 рублів [8]. Наведений у Прейскуранті 1905 року приклад демонструє нам наповнення футляру столовим сріблом, як зазначено у вище вказаному виданні – гладким, звичайного фасону [8, 39]. Справді, ці вироби із гладкою поверхнею, вони не мають ніякого оздоблення, але їх форма повністю відповідає утилітарному призначенню, що є характерною ознакою срібних столових приборів того часу.

2015 року на сайті одного із антикварних салонів у продажу з'явився футляр із цінної породи деревини (карельська береза – ?) із набором посуду на дванадцять персон фірми Й. Маршака [4]. 2016 року на антикварному ринку було представлено велику дерев'яну тумбу для столового посуду фірми Й. Маршака. Розміри тумби: висота – 89 см, довжина – 55 см, ширина – 50 см. Всередині на кришці нанесений напис англійською мовою: «Jozeph Marshak / Kieff» [2].

Столове срібло, представлене у Прейскуранті 1905 року, містить предмети, що об'єднані у набори. Так, у назвах наборів, зазначених в Прейскуранті, знайшли відгук уподобання епохи та віддано перевагу історичним стилям: столове срібло гладке, звичайного фасону [8, 39], столове срібло гладке, американського фасону [8, 40], столове срібло «Рококо» № 1 [8, 42], столове срібло «Рококо» № 2 [8, 43], столове срібло «Рококо» № 3 [8, 44], столове срібло «Ампір» [8, 45]. Деякі фасони при цьому віддзеркалюють у назві власне стилістику творів, у якій вони були виконані.

Наведемо перелік предметів, з яких складаються вище перелічені набори столових приборів: ложки столові, виделки столові, ножі столові зі сталевими лезами, ложки десертні, виделки десертні, ножі десертні, ложки чайні, ложки кавові, ножі фруктові зі срібними лезами, виделки фруктові, ложки для морозива, ножі рибні зі срібними лезами, лопатка та виделка для риби.

Також перелічене приладдя для столової сервіровки: виделка для пікулів, ложка для соусу, ніж для сиру, лопатка для риби, виделка для сардинок, ложка розливна, щипці для цукру, ситечко для чаю, виделка для лимону, виделка для закуски, совочок для заварки чаю, ніж для масла [8, 41]. До цього переліку мо-

жна додати: ківш суповий, ложка для соусу, лопатка для пирога, масла, щипці для спаржі, прибор для салату [8].

Окрім столових приборів асортимент срібного посуду складається із нижче наведених предметів.

Сервіз № 9: із оксидованого масивного срібла в стилі «Empire»: бульот (чайник) для кип'ячення води зі спиртівкою, кавник, чайник, цукерниця, вершківниця, сухарниця, таця, ситечко для чаю, щипці для цукру, совок для чаю, виделочка для лимону [8, 33].

Сервіз № 10 має такий самий перелік посуду, але іншу назву згідно технологічних особливостей виконання: «Сервіз № 10 з гладко-полірованого масивного срібла» [8, 33].

Ваза для фруктів [8, 32, 34], ваза для квітів, жардиньєрка для фруктів, цукерниця, кошик для цукерок, профільований канелюрами, з кришталем, кошик для цукерок «Лебідь» із карбованого срібла з кришталем [8, 34].

Підстаканник гладко-матовий із ложечкою, підстаканник «Дракон» із ложечкою, підстаканник «Лебідь» із ложечкою, цеберко гладко-матове із ковшем і шістьома склянками; братина із підносом, ковшем і шістьома склянками із карбованого оксидованого срібла; чайний прибор із гладко-полірованого срібла – чайник, цукерниця, вершківниця; мисочка із ложкою; кавовий прибор із гладко-матового срібла – таця, кавник, вершківниця, цукерниця із щипцями та підстаканник із ложечкою; прибор столовий у стилі «Empire»: ложка, виделка та ніж столовий, ложка чайна, кільце для серветки, сільничка із ложечкою, склянка; прибор для сніданку із карбованого оксидованого срібла: 2 підставки для яєць, 2 ложечки, 2 кільця для серветки, 2 сільнички; прибор дитячий у стилі рококо: ложка, виделка і ніж, ложка чайна, сільничка із ложечкою; прибор чайний із карбованого оксидованого срібла: щипці для цукру, совочок для заварки, ситечко, виделочка для лимону [8, 35].

Склянка, кубок, масничка, підставка із 12 ножами для фруктів у стилі рококо; тигель із 4-ма кришталевими графінами, глечик кришталевий із гладкою, срібною полірованою оправою та глечик кришталевий гранований із оксидованою срібною карбованою оправою [8, 36]. Кільця для серветок, сільнички, склянки, оправа для кришталевої склянки [8, 40].

У Альбомі 1913 року, другому джерелі із ілюстрованим матеріалом посуду, увійшли зображення срібного сервізу, урочистий вигляд якого підкреслений формою предметів та їх декоративним оздобленням. Ілюстрації кубків, ківша, графінів та інших виробів із кришталю у срібній оправі, вазочок для фруктів та цукерок та інших предметів срібного посуду, що були представлені на Виставці 1913 року, свідчать про високий художній та технічний рівень виконання виробів.

Наприклад, форма згаданого сервізу в своїй основі тяжіє до ампіру, але із запозиченням елементів ренесансу. Він прикрашений значною кількістю антропоморфних та зооморфних фігур та елементами, похідними від давньогрецького мистецтва. У цьому випадку велика кількість фігур та різноманіття декору

орієнтовано на підкреслення основної характеристики сервізу – урочистості. Тому можна вважати доречним розташування на посуді сервізу фестонів, канелюрів, дельфінів, Пегасів, лап хижих звірів, маскаронів та антропоморфних фігур давньогрецької міфології. Дельфіни та лапи хижих звірів виконують функцію опори для основних елементів сервізного посуду.

Інший посуд, представлений на Всеросійській виставці у Києві у 1913 р., виконаний зі срібла та кришталю, поєднує різні похідні історичних та художніх стилів. Майже весь посуд виконаний у стилі епохи Відродження XV – XVII ст. з базовими елементами античної спадщини. Також ми можемо бачити більш пізній стиль – ампір (пізня стадія класицизму). Ці твори також прикрашені у великій кількості сфінксами, путті, головами баранів із гірляндами, листом аканту, шишками пінії. Російський модерн із зверненням до історичних типажів втілюється у ківші із срібла та кришталю. Сміливе поєднання елементів класичних стилів ренесансу, ампіру, а пізніше – модерну [10] наділяє посуд фірми Й. Маршака виразними художніми прикметами, сукупність яких можна характеризувати як «стиль Маршака».

Окрім Прейскуранту 1905 р. та Альбому 1913 р. інформацію про срібний посуд надає сучасний антикварний ринок. Наявність на ньому посуду підтверджує торгові зв'язки між фірмою Й. Маршака та визначними московськими та петербурзькими фірмами [1; 5]. Можна відзначити два напрями на творчому шляху фірми. Перший, який мав місце у першій половині існування фірми, це – покупка у вище зазначених фірм товару оптового попиту, або «ходового товару» [11, 4]. Другий – перехід фірми до виготовлення високохудожніх виробів і, відповідно, власне виробництво зазначеної продукції, а також придбання ювелірного товару в московських, петербурзьких і закордонних фірм [10, 4].

Так, наприклад, фірма Маршака не тільки реалізовувала ювелірну продукцію інших виробників, а й свої вироби продавала через київські ювелірні магазини. З 1889 року фірма Й. Маршака збувала свої вироби «далеко за межами Південно-Західного краю» [11, 4; 5, 55]. Як наслідок цього, зазначимо взаємне запозичення форм і декору виробів Фабрики Й. Маршака і виробів московських і петербурзьких ювелірних фірм.

Підкреслимо, що ілюстрації сучасного антикварного ринку на даний момент не додають до визначеного переліку нових назв предметів. Частіше за все пропонують ложки столові, чайні та кавові, виделки, рідше ножі, а також вази для фруктів та цукерок.

Слід звернути увагу й на те, що на фірмі Й. Маршака емаль застосовувалась при виробництві знаків, жетонів, накладок на блюда, бювари, альбоми [5, 25, 56]. При цьому, асортимент емалевих виробів, виконаних в техніці гільоше, поповнювала ювелірна продукція московських і петербурзьких фірм. Наприклад, фірмою Маршака було реалізовано емалеві вироби, у тому числі і чайну ложку майстерні Ф.І. Рюкерт (Москва) [5, 53], блюдо емалі гільоше Третьої Артілі ювелірів Санкт-Петербурга [5, 59], ківш, виконаний однією із визначних

ювелірних артілей – 11-ю ювелірною Артілью (Москва), яка спеціалізувалася на виробі з емаллю [5, 62].

В ювелірних виробі окресленого періоду знайшли відображення архітектурні стилі попередніх епох. Зокрема, архітектурні елементи орнаменту історичних стилів рококо, класицизму та його пізньої стадії – ампіру були перенесені у ювелірне виробництво та доповнювали інтер'єри будинків.

Срібний посуд був декорований фестонами (гірляндами), пальметами, розетками, листям аканта, шишками пінії, меандром, завитками та картелями рокайлю. Також посуд прикрашався фігурами путті, маскаронами, дельфінами, драконами, грифонами, каріатидами, сфінксами, лебедями, іншими орнітоморфними мотивами, головою коня. Деякі орнаменти представляють собою безперервний фриз у вигляді меандру, іоніків (овів), похідних від давньогрецького мистецтва.

Наприклад, два предмети срібного посуду із Прейскуранту 1905 року під назвою Рококо № 1, ідентичні тим, що представлені на одній із ілюстрацій Прейскуранту [8, 42] було віднайдено в антикварному магазині.

У прейскуранті представлені три набори столового посуду у стилі рококо: Рококо № 1, Рококо № 2, Рококо № 3. Срібні столові прибори оздоблені характерними для рококо рокайльними С-образними завитками та мають здебільше рослинний характер. Також Рококо № 1 вирізняється більшою асиметрією ніж Рококо № 2 та Рококо № 3. Два останні менш декоративні та більш симетричні.

Рококо № 1 та Рококо № 3 представляють собою оздоблення кожної одиниці прибору картушем, навкруги якого розташовані рокайльні С-образні завитки. Канелюри вносять елемент рівноваги і підкреслюють форму столових приборів.

На відміну від рококо, ампіру властива симетрія. Класичним прикладом ампіру у Прейскуранті 1905 року є столові прибори з одноіменною назвою «Empire» [8, 45].

Крім названого, фірмою Й. Маршака виготовлявся посуд у стилі модерн. У зазначених джерелах представлена незначна кількість столового посуду у цьому стилі, на відміну від срібних речей ужиткового призначення. Але певною мірою цю «лакуну» заповнює антикварний ринок.

Наукова новизна полягає у науковому дослідженні предметів срібного посуду фірми Й. Маршака та ювелірних фірм, з якими співпрацював Й. Маршак. У цій роботі наведено детальний перелік асортиментної групи столового посуду, проаналізовано художні та стилістичні особливості продукції фірм. Зокрема, визначено історичні стилі, в яких виконувалася продукція, а також сукупність ознак, характерних для «стилю Маршака».

Висновки. У результаті дослідження асортименту срібного посуду, виготовленого на фабриці Й. Маршака у період останньої чверті ХІХ – початку ХХ ст., та асортименту ювелірної продукції, виготовленої іншими ювелірними фір-

мами Російської імперії та Європи, ми дійшли висновків, що означені твори реалізовувалися через київський магазин.

Аналіз художнього рівня виконання срібного посуду дозволяє зробити висновки щодо орієнтування на споживачів середнього та вищого станів. Виробництво та збут срібного посуду займали чималу частину від загального обсягу продукції Фабрики Й. Маршака. Двосторонні відносини у частині реалізації продукції власного виробництва та ювелірних виробів інших ювелірних фірм забезпечували попит споживачів. При цьому, емалевий посуд закупався у ювелірних мануфактур Москви та Санкт-Петербурга.

Загалом, слід зазначити, що декоративне оздоблення виробів фабрики Й. Маршака тяжіє до історичних стилів рококо, класицизму, ампіру, модерну. Стилистика срібного столового посуду показує зв'язок із архітектурою. Елементи декору ювелірних виробів із срібла запозичені у декоративних архітектурних елементів. Наслідком цього було гармонійне поєднання екстер'єру та інтер'єру будівлі.

Література

1. Арустамян Ж. Г. Ювелірна фабрика Йосипа Маршака [Текст] / Жанна Гайківна Арустамян // Міністерство культури України; Національний музей історії України. Пам'ятки декоративно-ужиткового мистецтва із колекції музею історичних коштовностей України – філіалу Національний музей історії України: темат. зб. наук. пр. – К., 1993. – С. 63-74. – Бібліогр. : 14 назв.
2. Архів Сапфірової Н. М.
3. Ерліх Л. Д. Вироби зі срібла із колекції музею [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://museum.vn.ua/articles/pod2/erlh_1_d_virobi_z_srbla_v.html Дата доступу: 25.11.2014 р.
4. Набор столовых приборов на 12 персон [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sov-art.net.ru/catalogue/silver/2041> Дата доступу: 28.05.2015 р.
5. Скурлов В. К. Фаберже и И. Маршакъ / В. Скурлов, Н. Сапфиорова, Т. Фаберже. – СПб. : Мемориальный фонд К. Фаберже, 2015. – 76 с.: ил.
6. Скурлов В. В. Маршак: 13.06.2004 // Архив Валентина Скурлова. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://skurlov.blogspot.ru/2011/09/blog-post_05.html Дата доступу: 25.08.2015 р.
7. Фаберже Т. Ф. Фаберже и петербургские ювелиры: сборник мемуаров, статей, архивных документов по истории русского ювелирного искусства / Т. Ф. Фаберже, А. С. Горыня, В. В. Скурлов. – СПб.: Лики России, 2012. – С. 170.
8. Фабрика художественно-ювелирныхъ издѣлій Іосифа Маршака в Кіевѣ, Крещатик, дом 4-й. – К.: С. В. Кульженко, 1905. – 49 с.: 44 ил.
9. Художественно-иллюстративный альбом Всероссийской выставки в г. Киеве. 1913 г. Репринтное издание. – К.: Киевское акционерное общество «Книга», 2003. – 400 с.: ил.
10. Школьна О. В. Фарфор-фаянс України ХХ століття [Текст]: інфраструктура галузі, промислова та економічна політика, організаційно-творчі процеси : [у 2 кн.] / О. В. Школьна. – Кн. 1. – К.: Інтертехнологія, 2011. – 400 с.: іл. – Бібліогр.: С. 351–397 (700 назв.). – Кн. 2, Ч. 1 : Історія виробництв. Таблиці. Реєстр імен провідних майстрів галузі. – К.: День печати, 2013. – 400 с. : іл. – Рез.: укр., рос.
11. Юбилейное издание ювелира Иосифа Маршака. Его Высокопревосходительству господину военному министру В. А. Сухомлинову. – К.: С. В. Кульженко, 1913. – 13 с. : 35 ил.

12. Ювелирь. Вестник ювелирного, золотого и серебряного производств. – 1913. – № 6. – С.14.
13. Snouman A. Kennet. The Art of Carl Fabergé. – London: Faber and Faber Ltd., 1953. – P. 121.

References

1. Arustamyan, Z. H. (1993). Joseph Marshak's jewelry factory. Ministry of Culture of Ukraine; National Museum of the Ukraine. Sights decorative and applied art from the collection of the Museum of Historical Treasures of Ukraine – Branch of the National Museum of Ukraine: them. coll. science. pr. (63-74). Kyiv: National Museum of the Ukraine [in Ukrainian].
2. Archives of N. N. Sapfirova [in Russian].
3. Erlich, L.D. Silver products from the museum collection. Retrieved from: http://museum.vn.ua/articles/pod2/erlh_1_d_virobi_z_srbla_v.html [in Ukrainian].
4. Cutlery set for 12 persons. Retrieved from: <http://www.sov-art.net.ru/catalogue/silver/2041> [in Russian].
5. Skurlov, V. & Sapfirova, N. & Faberge, T. (2015). C. Faberge and J. Marshak. SPb: LLC Printing «NP-Print» [in Russian].
6. Skurlov, V. V. (2011). Marshak: 13.06.2004. Archives of Valentine Skurlov. Retrieved from: http://skurlov.blogspot.ru/2011/09/blog-post_05.html [in Russian].
7. Faberge, & T., Gorynya, & A., Skurlov, V. (1997). Faberge and Petersburg jewelers. SPb.: Magazine «Neva» [in Russian].
8. Joseph Marshak's Art and Jewelry Factory in Kyiv. (1905). Kyiv: S. V. Kulzhenko [in Russian].
9. Art and illustrated album. The All-Russian Exhibition in Kyiv. (1913). Kyiv: JSC «The Book» [in Russian].
10. Shkolna, O. V. (2011). Porcelain and faience of Ukraine XX century: infrastructure, industrial and economic policy, organizational and creative processes. [Vol. 2]. Book 1. Kyiv: Intertehnolohiya. (2013). Book 2, [Vol. 1]. History of production. Tables. Leading masters register names of the sector. Kyiv: Day Printer [in Ukrainian].
11. The anniversary issue of the jeweler Joseph Marshak. The Excellency Minister of Defense Sukhomlinov, V. A. (1913). Kyiv: S. V. Kulzhenko [in Russian].
12. Jeweler. Bulletin of jewelry, gold and silver productions, 1913, 6 [in Russian].
13. Snouman, A. Kennet. The Art of Carl Fabergé. (1953). London: Faber and Faber Ltd. [in English].